

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»
Кафедра політології та міжнародних відносин**

«Екологічна та кліматична стійкість ЄС»

*Методичні рекомендації до викладання навчального курсу із застосуванням
інтерактивних методів навчання*

*для студентів
усіх спеціальностей
Національного університету «Львівська політехніка»*

Львів – 2022

«Екологічна та кліматична стійкість ЄС»: методичні рекомендації до викладання навчального курсу із застосуванням інтерактивних методів навчання для студентів усіх спеціальностей Національного університету «Львівська політехніка» (Автори: д. політ. н., проф. Турчин Я.Б., к. політ. н., доц. Івасечко О.Я., к. політ. н., доц. Цебенко О.О., к. політ. н., ст.викл. Сухорольська І.Ю., к.іст.н., доц. Вовк Н.С., к.т.н., доц. Марковець О.В., к.т.н., доц. Каша Л.В., доктор філософії Забавська Х. Ю.). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. – 34 с.

Укладачі:

Професор кафедри політології та міжнародних відносин, д. політ. н., проф.	Турчин Я.Б.
Доцент кафедри політології та міжнародних відносин, к. політ. н., доц.	Івасечко О.Я.
Доцент кафедри політології та міжнародних відносин, к. політ. н., доц.	Цебенко О.О.
Старший викладач кафедри політології та міжнародних відносин, к. політ. н., доц.	Сухорольська І.Ю.
Доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, к. іст. н., доц.	Вовк Н.С.
Завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, к. т. н., доц.	Марковець О. В.
Асистент кафедри політології та міжнародних відносин, доктор філософії	Забавська Х. Ю.
Доцент кафедри електромехатроніки та комп'ютеризованих, електромеханічних систем к. т. н., доц.	Каша Л. В.

Методичні рекомендації до викладання навчального курсу розроблені в рамках реалізації проекту ERASMUS+ J.MONNET CHAIRS «ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ ДЛЯ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» (Номер проекту: 101047462 — EUSTS — ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH)

Co-funded by
the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

ВСТУП

У Національному університеті «Львівська політехніка» запроваджено інтерактивний та міждисциплінарний навчальний курс (модуль) «Екологічна та кліматична стійкість ЄС» у межах програми Європейського Союзу Еразмус+ напряму Жан Моне кафедра за підтримки Європейського інструменту сусідства. Проєкт «Європейські студії для технічних спеціальностей в Національному університеті «Львівська політехніка»» (EUSTS) реалізується в НУЛП упродовж 2022–2025 рр. та охоплює три заходи із викладання, науково-дослідницькі роботи та численні заходи для популяризації знань про Європейський Союз та євроінтеграційний курс України. Команда проєкту: Турчин Ярина, д. політ. н., професор, директор Інституту гуманітарних і соціальних наук – керівник проєкту; Івасечко Ольга – к. політ. н., доц. кафедри політології та міжнародних відносин; Цебенко Олег – к. політ. н., доц. кафедри політології та міжнародних відносин; Сухорольська Ірина – к. політ. н., старший викладач кафедри політології та міжнародних відносин; Марковець Олександр – к. т. н., доц., завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності; Вовк Наталія – к. іст. н., доц. кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності; Каша Лідія – к. т. н., доц. електромехатроніки та комп'ютеризованих електромеханічних систем; Забавська Христина – доктор філософії, асист. кафедри політології та міжнародних відносин. Сайт проєкту: <https://lpnu.ua/yests>.

Метою інтерактивного міждисциплінарного курсу, який викладається в рамках програми Еразмус+ Жан Моне кафедри «Європейські студії для студентів технічних спеціальностей» (101047462 — EUSTS — ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH), є формування у студентів необхідних теоретичних і практичних знань про ЄС та євроінтеграційну тематику, екологічну та кліматичну стійкість ЄС, а також набуття практичних навиків із застосування позитивних практик ЄС для забезпечення кліматичної та екологічної стійкості України в контексті її євроінтеграційного процесу та виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен: 1) *розуміти* зміст інтеграційних процесів, їх вплив на внутрішню та зовнішню політики сучасних держав; особливості та перспективи інтеграційного процесу в межах ЄС; 2) *демонструвати* знання й розуміння історії становлення Європейського Союзу, його інституційної структури; змісту європейських спільних політик; особливостей співробітництва держав-членів ЄС; 3) *діагностувати* існуючі проблеми та можливості в досягненні екологічної та кліматичної стійкості, у тому числі кризь призму співпраці з Україною в рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство»; 4) *формувати* судження про переваги та виклики від імплементації екологічної та кліматичної стратегії ЄС – Європейського зеленого курсу; 5) *моделювати* можливі сценарії розвитку та виокремлювати ключові індикатори довкілля та кліматичної стійкості України; 6) *розуміти* механізми імплементації екологічної політики ЄС та запровадження аналогічних європейських екологічних стандартів в Україні в контексті євроінтеграційного процесу; проблеми в досягненні екологічної та кліматичної стійкості України; інструменти та можливості, пропоновані Європейським Союзом для реалізації екологічної та кліматичної політики України в контексті «European Green Deal» і проєкту нових цілей СП до 2025 р.; 7) *оперувати* набутими фактами та поняттями, виокремлювати та аналізувати проблеми забезпечення кліматичної та екологічної політики ЄС в сучасних реаліях, а також визначати перспективи її подальшого розвитку; 8) *використовувати* набуті знання для вирішення експериментальних, практичних і прогностичних завдань у галузі професійної діяльності.

Специфіка цього навчального курсу полягає в тому, щоб студенти засвоювали теоретичні знання разом з практичними навичками, включаючи дослідницьку роботу. Крім того, для участі у навчальному процесі запрошуються стейкхолдери, щоб сформувати в студентів професійні і загальні навички, необхідні для подальшої професійної діяльності,

зокрема: творчої комунікації; критичного та креативного мислення; ефективного навчання; прийняття поінформованих, відповідальних рішень; аналізу та оцінки інформації; використання ефективних стратегій для пошуку інформації; узагальнення інформації в письмовій, графічній та усній формах; роботи в команді для досягнення мети; забезпечення лідерства; вирішення проблем; формування ефективної та раціональної аргументації; управління проектною діяльністю.

Форми і методи навчання: лекції, інтерактивні семінарські заняття (мозкова атака, дискусія, кейс-стаді, робота в команді, дебати, симуляційні ігри, медіація, відео-, аудіо- та фотозасоби), студентський проєкт (проджект менеджмент), участь в івентах (тренінги, медіатека, «Speaking Club», регіональний вебінар, молодіжний форум, екскурсії, конкурс відеороликів, воркшопи, імітаційні ігри, хакатони конференції, зимова школа, гостьові лектори тощо).

Методи і критерії оцінювання: усне опитування, студентський проєкт, проміжне та підсумкове тестування.

Викладання навчального курсу супроводжується численними додатковими заходами проєкту, які сприятимуть засвоєнню знань та формуванню критичного мислення в студентів, як-от: діяльність інноваційного центру «Європейські студії для технічних спеціальностей»; серія публічних лекцій; Академія з європейських студій «Децентралізація та розвиток громад: програми ЄС для України»; «Зимова єврошкола»; Speaking Club «Нові європейські тренди та професійне зростання»; захід із медіаграмотності «Правда про ЄС»; конкурс найкращого проморолика «EUROVISION»; «Євротекa»; Green Deal Euro Day у школах; екскурсії «Європейські паблік-тури»; воркшоп «Прокачай свою діджиталізацію».

Тематичний план дисципліни

Лекційні заняття:

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин
1.	Тема 1. Історична генеза та устрій ЄС. 1.1. Основні етапи інтеграційних процесів у Європі. 1.2. Основні інститути ЄС. 1.3. Інститути, програми та проекти ЄС в Україні.	2
2.	Тема 2. Основні сфери та засади діяльності Європейського Союзу. 2.1. Зміст поняття «політики ЄС», «спільні політики ЄС». 2.2. Політика Союзу та внутрішня діяльність. 2.3. Зовнішня діяльність Союзу.	4
3.	Тема 3. Політика ЄС у сфері навколишнього середовища та клімату. 3.1. Екологічні проблеми сучасного людства. 3.2. Політика ЄС у сфері навколишнього середовища. 3.3. Кліматична політика ЄС. 3.4. Кліматична дипломатія ЄС.	4
4.	Тема 4. Співробітництво ЄС з країнами Східного партнерства у сфері охорони навколишнього середовища (довкілля). 4.1. Східне партнерство – як складова екологічної дипломатії ЄС. 4.2. Особливості імплементації Європейського зеленого курсу країнами-адресатами СП. 4.3. Зелений курс країн Асоційованого тріо: порівняльний аналіз.	2
5.	Тема 5. European Green Deal – реалії для України: проблеми, ризики, можливості. 5.1. Посилення діалогу з ЄС щодо імплементації Європейського зеленого курсу в Україні. 5.2. Оцінка ризиків та можливостей щодо втілення European Green Deal в Україні. 5.3. Конкретний внесок України щодо реалізації стратегії кліматичної політики ЄС. 5.4. Нова Стратегія ЄС з адаптації до зміни клімату від 24.02.2021р. та її вплив на екологічну політику України. 5.5. Сценарії досягнення кліматичної та екологічної стійкості України.	2
6.	Тема 6. Проблеми імплементації Україною угоди про асоціацію з ЄС у сфері захисту довкілля. 6.1. Гармонізація законодавства України у сфері захисту навколишнього середовища до стандартів ЄС. 6.2. Виконання Плану дій Україна-ЄС: довкілля та сталий розвиток. 6.3. Дотримання в Україні принципу «забруднювач платить». 6.4. Угода про асоціацію України та ЄС: зміст, цілі та їхнє досягнення у сфері захисту довкілля. 6.5. Загрози та виклики кліматичній дипломатії України.	2
Усього годин		16

Семінарські заняття:

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин
1.	Поняття, історія та особливості функціонування Європейського Союзу.	2
2.	Основні сфери та засади діяльності Європейського Союзу.	4
3.	Екологічна і кліматична політика ЄС.	4
4.	Співробітництво ЄС з країнами Східного партнерства у сфері охорони навколишнього середовища (довкілля).	2
5.	Європейський зелений курс та Україна.	2
6.	Проблеми імплементації Україною угоди про асоціацію з ЄС у сфері захисту довкілля.	2
Усього годин		16

Самотійна робота:

№ з/п	Найменування робіт	Кількість годин
1.	Підготовка до семінарських занять та заліку.	58
2.	Виконання обов'язкового індивідуального домашнього завдання – студентського проекту.	30
Усього годин		88

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАНЯТЬ

Тема: Поняття, історія та особливості функціонування Європейського Союзу

Теоретичні завдання

1. Загальна характеристика ЄС.
2. Історія Європейської інтеграції.
3. Інституційна система ЄС.
4. Співробітництво ЄС та України.

Методичні вказівки до теоретичних завдань

У процесі вивчення першого питання теми необхідно звернути увагу на: особливості Європейського Союзу як міжнародної організації (загальні та унікальні – ті, які відсутні у інших міжнародних організацій); офіційні символи (прапор, гімн, девіз, валюта) та офіційні мови ЄС; перелік держав-членів ЄС; позитивні та негативні складові іміджу Союзу за його межами; дезінформацію про ЄС, яку поширюють його опоненти; мотиви країн, які прагнуть долучитися до ЄС; умови вступу в ЄС; причини виходу Великобританії з ЄС (Брекзит); поняття «європейська інтеграція», «шенгенська зона», «копенгагенські критерії», «єврозона».

Для вивчення другого питання потрібно зосередитися на: витоках і причинах європейської інтеграції; політичних фігурах, які відіграли ключову роль у створенні та розвитку ЄС на ранньому етапі; особливостях організаційної структури для забезпечення європейської інтеграції до створення Союзу (три Європейські Співтовариства); понятті «установчий договір ЄС»; загальному змісті і значенні установчих договорів – Паризького, двох Римських, про створення спільних органів (про злиття), Люксембурзького, Єдиного європейського акта, Маастрихтського, Амстердамського, Ніццького, Лісабонського договорів; причинах неприйняття Конституції для Європи; понятті та особливостях триопорної системи, що була покладена в основу ЄС від часу створення Союзу до Лісабона.

Третє питання охоплює такі аспекти: відмінності між інститутами та іншими органами й установами; основи системи стримувань і противаг в ЄС; склад, формування, повноваження та особливості функціонування Європейського парламенту, Ради, Європейської Ради, Європейської комісії; відмінності між Радою ЄС та Європейською Радою, а також Радою Європи, як принципово іншою європейською міжнародною організацією; загальна характеристика процесу прийняття законодавчих актів ЄС; поняття та особливості головних правових актів – регламентів, директив та ін.; функції Високого представника ЄС із закордонних справ та безпекової політики; ключові посадові особи ЄС у теперішній час; загальні особливості Суду ЄС, Європейського центрального банку, Рахункової палати, інших органів та установ.

У межах вивчення четвертого питання варто звернути увагу на: правову базу відносин ЄС та України; історію діяльності, функції та завдання Представництва Європейського Союзу в Україні; загальну характеристику інших установ ЄС в Україні; перелік програм та проєктів ЄС в Україні, а також програм ЄС, у яких Україна бере участь; цілі, які ставить Європейський Союз, реалізуючи велику кількість програм в Україні; причини участі України в програмах і проєктах ЄС; особливості відносин України та ЄС в умовах агресивної війни Росії проти України; головні віхи і перспективи процесу набуття Україною членства в ЄС.

Методичні рекомендації до застосування інтерактивних методів навчання

1. Інформаційна розминка (5-10 хв). Студенти розповідають, що для них означає Європейський Союз та які асоціації викликає.

2. Гра «Вертикаль» (15 хв). Викладач обирає довге слово чи словосполучення (євроінтеграція, шенгенська зона, Маастрихтський договір тощо), яке стосується ЄС та записує його на паперовому аркуші вертикально. Студенти об'єднуються в команди та змагаються між собою у написанні горизонтальних слів, які стосуються європейської інтеграції та містять букви з обраного ключового слова.

3. Вправа «Карта – розширення ЄС» (15 хв). Студенти діляться на підгрупи. Кожна підгрупа отримує контурну карту Європи та повинна зафарбувати різними кольорами країни залежно від того, коли вони приєдналися до ЄС (держави-засновниці чи конкретна хвиля розширення).

4. Гра «Що? Де? Коли?» (20 хв). Група поділяється на 2-3 команди. Викладач задає запитання у форматі відомої гри. Команди мають до 1 хв на відповідь. Хто швидше правильно відповість – отримує 1 бал. Перемагає команда, яка отримала найбільше балів. Запитання стосуються теоретичного матеріалу про історію та інституційну систему ЄС.

5. Дискусія в групі на обрану актуальну тему (25 хв): «Міфи та фейки про ЄС та їхнє розвінчування», «Майбутнє ЄС в умовах безпекових, економічних та екологічних викликів у світі», «Спільна європейська ідентичність як основа європейської інтеграції».

6. Вправа «Ідея успішного європейського проекту» (30 хв). Студенти групи об'єднуються у команди. На основі засвоєного теоретичного матеріалу про проекти і програми ЄС кожна команда повинна підготувати пропозицію щодо проекту в Україні, який втілює цінності та принципи ЄС та може бути підтриманий Союзом.

7. Проведення опитування студентів про загальне враження від заняття, його переваги та недоліки, пропозиції для вдосконалення (наприкінці заняття, 5-10 хв).

Література

1. Власенко Б. В. Політичні передумови створення Європейського Союзу [Електронний ресурс] // Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал. – 2019. – №5. – С. 1-11. – Режим доступу: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2019/05/Vlasenko.pdf>

2. Давиденко Д. В. Європейський Союз: історія створення й розвитку [Електронний ресурс] // Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал. – 2019. – №5. – С. 110-116. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9752/1/Davidenko.pdf>

3. Європейський проект та Україна: монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парохонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 192 с.

4. Європейський Союз: навч. посіб. / [А. О. Бояр, Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін.]; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. – Київ: ФОП Маслаков, 2020. – 600 с.

5. Європейський Союз: посібник для журналістів. – Київ: Представництво ЄС в Україні, 2020. – 127 с.

6. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз. Історія і засади функціонування: навч. посібник / Л. В. Губерський (ред.). – К.: Знання, 2009. – 751 с.

7. Короткий курс лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу» [Електронний ресурс] // Studme.com.ua. – Режим доступу: https://studme.com.ua/158407209374/pravo/pravo_evropeyskogo_soyuza.htm

8. Круглашов А. М., Озимок І., Астапенко Т. С., Руссу В. В. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник [Електронний ресурс] / склад. А. М. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко, В. В. Руссу. – Ч. 1. Чернівці, 2010. – 212 с. – Режим доступу: <http://rieirs.org.ua/images/files/binder1.pdf>

9. Могильчук О. О. Європейська служба зовнішніх справ як установа sui generis [Електронний ресурс] / О. О. Могильчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Сер.: Юриспруденція. – Одеса. – 2018. – №34. – С. 104-107. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_jur_2018_34_25.pdf

10. Овчаров І. А. Причини створення, правовий статус та значення європейського об'єднання вугілля і сталі [Електронний ресурс] / І. А. Овчаров // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 445–450. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11321/1/Ovcharov_445-450.pdf

11. Перепьолкін С. М., Самотуга А. В., Філяніна Л. А. Конспект лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу» [Електронний ресурс] / С. М. Перепьолкін, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна // Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро, 2016. – 160 с. – Режим доступу: https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1117/11.1.pdf?fbclid=IwAR0TzbWbPJfkAACc84X97kwSEKrpavBOi6qCSUfa2dtw1h5CFjU6ersQj_4

12. Право Європейського союзу. Європейське право прав людини (в питаннях і відповідях): навч.-довідк. посіб. / [Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. І. В. Яковюка. – Харків: Право, 2021. – 256 с.

13. Право Європейського Союзу: навч. посіб. / В. М. Бесчастний, В. П. Філонов, О. В. Філонов, В. М. Субботін та ін.; за ред. В. М. Бесчастного. -2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2011. – 366 с.

14. Прокопенко Л. Л. Інституційна система ЄС: навч. посіб [Електронний ресурс] / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. – 220 с. – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/biblioteka/doc/Instytutsiyna_systema_ES.pdf

15. Хто є хто в новій Європейській комісії? [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2019. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyj-sklad-evropejskoji-komisiji/30295249.html>

Тема: Основні сфери та засади діяльності Європейського Союзу

Теоретичні завдання

1. Сфери діяльності Європейського Союзу. Особливості економічної та політичної співпраці.
2. Співробітництво в галузі безпеки та правосуддя.
3. Співпраця в галузі освіти, науки та культури.
4. Охорона навколишнього середовища та ЄС.
5. Засади діяльності Європейського Союзу.

Методичні вказівки до теоретичних завдань

У першому питанні слід висвітлити: сфери діяльності ЄС та їхні особливості. Зокрема потрібно зупинитись на: економічній сфері, яка включає різноманітні інструменти, спрямовані на розвиток економіки країн-членів ЄС, зокрема, європейські фонди, тарифну політику, внутрішній ринок, транспортні та енергетичні проекти; соціальній сфері, що охоплює питання зайнятості, соціальної політики, охорони здоров'я, прав споживачів та громадського здоров'я, науки та інновацій. Також необхідно виокремити питання політичної сфери, яка охоплює різні види політичної діяльності на рівні ЄС, такі як розширення ЄС, зовнішня політика, права людини, міграційна політика та безпека.

У другому питанні необхідно охарактеризувати культурну сферу діяльності ЄС та питання розвитку мистецтва, культури, освіти і мовних прав у країнах-членах ЄС, а також

інформаційну сферу, а саме різні заходи, спрямовані на поширення інформації про діяльність ЄС, комунікації з громадськістю тощо.

У третьому питанні варто акцентувати увагу на юридичній сфері діяльності ЄС, яка включає створення правової бази, що регулює взаємодію держав-членів, процес законодавчого регулювання та інші юридичні аспекти діяльності ЄС. Також необхідно обговорити і бюджетну сферу: питання формування та розподілу бюджету ЄС, фінансування різних програм та проєктів ЄС.

У четвертому питанні слід охарактеризувати екологічну сферу, яка охоплює питання збереження природних ресурсів, біорізноманіття, зміни клімату та інші екологічні проблеми. Законодавство ЄС з питань охорони навколишнього середовища охоплює численні акти, такі як Рамкова директива про воду, Директива про забруднення повітря, Директива про відходи тощо. Слід згадати ініціативи ЄС щодо зменшення викидів парникових газів, зокрема Європейську програму зміни клімату та систему торгівлі квотами на викиди, обговорити роль ЄС у збереженні біорізноманіття та збереженні видів, які перебувають під загрозою, через такі програми, як Європейська мережа охорони природи та Європейська стратегія біорізноманіття, роль ЄС у підтримці сталих господарських практик та зеленого бізнесу через Європейський зелений курс та Програму зеленого бізнесу.

У п'ятому питанні слід розглянути: принципи, що визначають засади діяльності Європейського Союзу та формують основу для прийняття рішень та реалізації спільних проєктів. Зокрема принципи європейської інтеграції – дотримання права ЄС, пріоритет ЄС над національними інтересами, спільні цінності та мета забезпечення миру та процвітання в Європі; принципи співробітництва – здійснення спільних дій на основі рівноправності, довіри та взаємного користування, спільного прийняття рішень та координації дій між країнами-членами; принципи субсидіарності та пропорційності – прийняття рішень на рівні, що найбільш ефективний та близький до громадян, та забезпечення відповідності рішень відповідно до поставлених завдань та обґрунтованості з точки зору ефективності та необхідності; принципи демократії та легітимності – забезпечення участі громадян, захисту прав людини та забезпечення відкритості, прозорості та відповідальності в прийнятті рішень; принципи соціальної та економічної політики – забезпечення стабільності та зростання в Європі, соціальної справедливості та захисту прав споживачів, охорони здоров'я та довкілля.

Методичні рекомендації до застосування інтерактивних методів навчання

1. Вступна дискусія (15-20 хв). Тематичні питання: «Економічна сфера діяльності Європейського Союзу»; «Які заходи спрямовані на розвиток економіки Європейського Союзу?»; «Чи все гаразд з соціальною зайнятістю людей в країнах ЄС?»; «Особливості політичної діяльності ЄС»; «Розширення Європейського союзу – причини, наслідки, позитивні аспекти?».

2. Вправа «мозковий штурм» (15-20 хв). Студентська група ділиться на команди, кожна з яких отримує проблемне питання за темою заняття та опрацьовує його. Під час обговорення проблемного питання ідеї записуються на дошці або папері, і на основі цього списку обираються найбільш перспективні та ефективні ідеї для подальшого розвитку.

3. Вправа «Принципи Європейського Союзу» (20-30 хв). Під час виконання цієї вправи студенти працюють у командах. Ключовим завданням підгруп є ґрунтовний аналіз одного з принципів: принципу європейської інтеграції, принципу співробітництва, принципу субсидіарності та пропорційності, принципу демократії та легітимності, принципу соціальної та економічної політики. Кожна з команд повинна фіналізувати свою роботу в короткій презентації з викоремленням основного та представити її у загальній групі, залучити інших учасників до дискусії.

4. Імітаційна вправа «Круглий стіл» (20-30 хв). Студентська група ділиться на 3 команди та готує презентацію про діяльність і завдання кожного проєкту у сфері культурної, наукової та освітньої співпраці будь-якої держави-члена ЄС та презентує її (до 10 хв). Для

цього студенти можуть використовувати усі доступні методи та засоби пошуку та аналізу інформації. Інформацію шукають в інтернеті, книжкових фондах Медіатеки.

5. Інтерактивна гра «Склади свій екогерб» (10-15 хв). Студентам пропонують різні символи, пов'язані з охороною довкілля (наприклад, зображення дерева, річки, сонця, вітру тощо), та матеріали для створення герба (папір, клей, фарби тощо). Учасники мають скласти свій власний екогерб та пояснити його символіку.

6. Проведення опитування студентів про загальне враження від заняття, його переваги та недоліки, пропозиції для вдосконалення (наприкінці заняття, 2-3 хв).

Література

1. Власенко Б. В. Політичні передумови створення Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Б. В. Власенко // Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал. – 2019. – №5. – С. 1-11. – Режим доступу: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2019/05/Vlasenko.pdf>

2. Давиденко Д. В. Європейський Союз: історія створення й розвитку [Електронний ресурс] / Д. В. Давиденко // Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал. – 2019. – №5. – С. 110-116. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9752/1/Davidenko.pdf>

3. Європейський проект та Україна: монографія / А.В.Єрмолаєв, Б.О.Парахонський, Г.М.Яворська, О.О.Резнікова [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 192 с.

4. Європейський Союз у міжнародних відносинах: навч. посіб. / В.В.Копійка, С.О.Маковський, М.А.Миронова; за ред. В.В.Копійки. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2022. – 560 с.

5. Європейський Союз: навч. посіб. / [А.О.Бояп, Н.П.Карпчук, Н.І.Романюк та ін.]; за ред. А.О.Бояра, С.В.Федонюка. – Київ: ФОП Маслаков, 2020. – 600 с.

6. Європейський Союз: посібник для журналістів. – Київ: Представництво ЄС в Україні, 2020. – 127 с.

7. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування європейського союзу (2010/с 83/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

8. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз. Історія і засади функціонування: навч. посібник / Л.В. Губерський (ред.). – К.: Знання, 2009. – 751с.

9. Короткий курс лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу» [Електронний ресурс] [Електронний ресурс] // Studme. com. ua. – Режим доступу: https://studme.com.ua/158407209374/pravo/pravo_evropeyskogo_soyuza.htm

10. Круглашов А. М., Озимок І., Астапенко Т. С., Руссу В. В. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник [Електронний ресурс] / склад. А. М. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко, В. В. Руссу. – Ч. 1. Чернівці, 2010. – 212 с. – Режим доступу: <http://rieirs.org.ua/images/files/binder1.pdf>

11. Матюшенко І. Ю. М 35 Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навчальний посібник / І. Ю. Матюшенко, С. В. Беренда, В. В. Резніков. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 504 с.

12. Могильчук О. О. Європейська служба зовнішніх справ як установа sui generis [Електронний ресурс] / О. О. Могильчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Сер.: Юриспруденція. – Одеса. – 2018. – №34. – С. 104-107. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_D OWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_jur_2018_34_25.pdf

13. Овчаров І. А. Причини створення, правовий статус та значення європейського об'єднання вугілля і сталі [Електронний ресурс] / І. А. Овчаров // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 445–450. – Режим доступу:

https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11321/1/Ovcharov_445-450.pdf

14. Перепьолкін С. М., Самотуга А. В., Філяніна Л. А. Конспект лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу» [Електронний ресурс] / С. М. Перепьолкін, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна // Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро, 2016. – 160 с. – Режим доступу: https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1117/11.1.pdf?fbclid=IwAR0TzbWbPJfKAACc84X97kwSEKrpavBOi6qCSUfa2dtw1h5CFjUbersQj_4

15. Право Європейського союзу. Європейське право прав людини (в питаннях і відповідях): навч.-довідк. посіб. / [т. в. Комарова, о. Я. трагнюк, і. в. Яковюк та ін.]; за заг. ред. і. в. Яковюка. – Харків: Право, 2021. – 256 с.

16. Право Європейського Союзу: навч. посіб. / В.М. Бесчастний, В.П. Філонов, О.В. Філонов, В.М. Субботін та ін.; за ред. В.М. Бесчастного. -2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2011. – 366 с.

17. Прокопенко Л. Л. Інституційна система ЄС: навч. посіб [Електронний ресурс] / Л.Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік. Дніпро: ДПІДУ НАДУ, 2018. – 220 с.

18. Хто є хто в новій Європейській комісії? [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2019. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyj-sklad-evropejskoji-komisiji/30295249.html>

Тема: Екологічна і кліматична політика ЄС

Теоретичні завдання

1. Причини та наслідки глобальних екологічних проблем.
2. Політика ЄС у сфері охорони довкілля.
3. Діяльність ЄС щодо протидії зміні клімату.
4. Кліматична дипломатія ЄС.

Методичні вказівки до теоретичних завдань

У процесі вивчення першого питання необхідно звернути увагу на: визначення поняття «глобальні проблеми людства»; перелік та загальну характеристику основних глобальних екологічних проблем, зокрема таких як: забруднення довкілля, вичерпання природних ресурсів, зміна клімату, втрата біорізноманіття, закислення океанів тощо; показники втрати біорізноманіття та лісів за останні десятиліття; глобальні демографічні тенденції у ХХ-ХХІ ст.; причини загострення глобальних проблем на початку ХХІ ст. (недосконала система господарювання, перенаселення, наближення до природних меж та ін.); взаємозв'язок екологічних між собою, а також з іншими глобальними проблемами; способи вирішення глобальних проблем чи пом'якшення їхнього впливу.

Друге питання передбачає опрацювання інформації, що стосується: основних етапів розвитку екологічної політики ЄС; еволюції положень про охорону довкілля в установчих договорах ЄС; змісту принципів екологічної політики ЄС та особливостей їх застосування на практиці (передусім принципів субсидіарності, обережності, «забруднювач платить», превентивних дій, екологічної орієнтованості та ін.); змісту та особливостей програм дій ЄС у сфері охорони навколишнього середовища; діяльності ЄС із виконання документів ООН в галузі охорони довкілля та подолання глобальних проблем; інституційних основ екологічної політики ЄС; інструментів, які застосовує ЄС з метою охорони довкілля.

Третє питання охоплює такі аспекти: еволюція ставлення людства до проблеми зміни клімату; причини відсутності консенсусу з цього питання серед населення та поширеності альтернативних точок зору; чинники, що зумовлюють зміну клімату; основні джерела парникових газів; петлі зворотного зв'язку, що посилюють кліматичну проблему; показники, які використовуються для визначення ефективності зусиль держав із протидії змінам

клімату; міжнародні інструменти, що є основою міжнародної кліматичної політики; положення про кліматичну проблему в законодавстві ЄС; еволюція кліматичної політики ЄС; діяльність інституцій ЄС у сфері клімату; основні стратегії Європейського зеленого курсу; сучасні труднощі у реалізації стратегій протидії змінам клімату.

У процесі вивчення четвертого питання варто звернути увагу на: поняття дипломатії та особливості такої діяльності у XXI ст.; поняття, цілі і завдання кліматичної дипломатії; суб'єкти кліматичної дипломатії; причини дипломатичного лідерства ЄС щодо кліматичної проблеми; механізми реалізації кліматичної дипломатії ЄС; аналіз конкретних заходів у межах кліматичної дипломатії ЄС; відносини ЄС та України у сфері зміни клімату; природу та особливості Кіотського протоколу і внесок ЄС у його реалізацію; зміст Паризької кліматичної угоди та проблеми її імплементації в державах-членах ЄС; зміст і підстави критики кліматичної політики й дипломатії ЄС та держав-членів.

Методичні рекомендації до застосування інтерактивних методів навчання

Заняття 1

1. Вступна дискусія (15-20 хв). Тематичні питання: «Причини загострення глобальних екологічних проблем на поч. XXI ст. та як діяти в таких умовах», «Роль міжнародних організацій, держав, бізнесу та окремої людини у подоланні глобальних проблем», «Особлива відповідальність ЄС за вирішення глобальних екологічних проблем та її корені».

2. Вправа «Крапля в морі» (20 хв). Опрацювавши матеріали про сутність та причини глобальних проблем (велика частина з яких прямо пов'язана з життєдіяльністю та звичками кожної людини), студенти задумуються про те, як кожен з них своїми діями та зміною способу життя може докластися до вирішення конкретних гострих проблем сучасності. Презентація результатів та обговорення під час заняття.

3. Інтерактивна вправа «Когнітивна карта» (40 хв). Студенти об'єднуються у команди по 4-5 осіб. Завдання команд полягає у розробленні когнітивної карти щодо взаємозв'язків між глобальними проблемами та чинників, які позитивно і негативно на них впливають. Створення карт у командах – 20-25 хв, презентація та обговорення результатів – 15 хв.

4. Проведення опитування студентів про загальне враження від заняття, його переваги та недоліки, пропозиції для вдосконалення (наприкінці заняття, 5-10 хв).

Заняття 2

1. Вступна дискусія (15-20 хв). Тематичні питання: «Проблема глобального потепління: факти і міфи», «Витоки кліматичної проблеми та хто у цьому винен», «Чому міжнародні зусилля з протидії зміни клімату за три десятиліття не увінчалися загальним успіхом?», «Чи ЄС справді є світовим лідером у боротьбі з глобальним потеплінням?».

2. Вправа «Адаптація». Студенти діляться на 3-5 підгруп залежно від кількості учасників. Перед виконанням завдання викладач демонструє дані щодо основних джерел парникових газів. Припускається, що задля недопущення глобальної катастрофи люди повинні відмовитися від певних благ (наприклад, перельоти, споживання м'яса тощо). Завдання підгруп – впорядкувати за пріоритетністю різні блага (що можуть бути скорочені внаслідок запровадження нової кліматичної політики) та обґрунтувати свою систему. Після презентації результатів відбувається обговорення та дискусія, упродовж якої підгрупи повинні переконати один одного та досягти консенсусного результату щодо загального ранжування благ. Робота в підгрупах – 15 хв, презентація результатів і обговорення – 20 хв.

3. Рольова гра «Кліматична дипломатія в дії» (30-40 хв). Студенти діляться на дві команди: а) посадовці ЄС, які повинні переконати протилежну сторону у необхідності підтримки політики щодо скорочення парникових газів; б) представники локальної влади,

бізнесу та громадськості, інтереси яких будуть порушені внаслідок упровадження заходів кліматичної політики. Остання група може бути поділена на підгрупи. Перед грою демонструється фрагмент фільму ВВС «Грета Тунберг. Рік для того, щоб змінити світ» про проблему закриття шахт у Польщі. Команди повинні активно взаємодіяти, щоб переконати одна одну в своїй правоті. Перша переконує другу у тому, що глобальний інтерес втримання потепління в розумних межах є вищим за локальні проблеми. Друга намагається довести, що існуюча кліматична політика потребує суттєвого вдосконалення.

4. Проведення опитування студентів про загальне враження від заняття, його переваги та недоліки, пропозиції для вдосконалення (наприкінці заняття, 5-10 хв).

Література

1. «Довкілля і клімат: інформаційно-аналітичний огляд екологічної та кліматичної політики і права ЄС» за лютий 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?library=dovkillya-i-klimat-informatsijno-analitchnyj-ohlyad-ekolohichnoji-ta-klimatychnoji-polityky-i-prava-es-za-lyutyj-2019-roku>
2. В ЄС оприлюднили план боротьби зі зміною клімату до 2050 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/v-ies-opriljudnili-plan-borotbi-zi-zminoju-klimatu-do-2050-roku/>
3. Довкілля та кліматична стійкість Східного партнерства – оцінка перспективи досягнення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epl.org.ua/human-posts/dovkilna-ta-klimatychna-stijkist-shidnogo-partnerstva-otsinka-perspektyvy-dosyagnennya-v-ukrayini/>
4. Європейський досвід запровадження та функціонування системи екологічного оподаткування: уроки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://parusconsultant.com/?doc=06001DBCD3>
5. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rpr.org.ua/news/yevropeys-kyu-zelenyy-kurs-mozhlyvosti-ta-zahrozy-dlia-ukrainy/>
6. Європейський Союз у міжнародних відносинах: навч. посіб. / В. В. Копійка, С. О. Маковський, М. А. Миронова; за ред. В. В. Копійки. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2022. – 560 с.
7. Європейський Союз: навч. посіб. / [А. О. Бояр, Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін.]; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. – Київ: ФОП Маслаков, 2020. – 600 с.
8. Кліматична дипломатія в ЄС: висновки та рекомендації для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/climate-diplomacy.pdf>
9. Кліматична програма Європейської Комісії Fit for 55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://everlegal.ua/klimatychna-programa-evropeyskoji-komisiji-fit-for-55>
10. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування європейського союзу (2010/с 83/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
11. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. – К.: Видавничий центр НУБіП України. – 2019. – 363 с.
12. Мусієнко В. А. Порівняльна характеристика екологічної політики Європейського Союзу та України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/135-1.pdf>
13. Нова Стратегія ЄС з адаптації до зміни клімату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecolog-ua.com/news/nova-strategiya-yes-z-adaptaciyi-do-zminy-klimatu>
14. Носа А. Особливості формування, розвитку та здійснення спільної екологічної політики Європейського Союзу як інструменту забезпечення екологічної безпеки світового

співтовариства / А. Носа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/13_2_2017ua/14.pdf

15. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>

16. Тихомирова Є. Б. Основні напрями кліматичної дипломатії ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/14832>

17. У Євросоюзі представили всеосяжну програму захисту клімату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/у-євросоюзі-представили-всеосяжну-програму-захисту-клімату/a-51634651>

18. Що таке Європейський зелений курс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecoaction.org.ua/eu-green-deal.html>

Тема: Співробітництво ЄС з країнами Східного партнерства у сфері охорони довкілля

Теоретичні завдання

1. Поняття та засади Східного партнерства.
2. Стан навколишнього середовища в країнах Східного партнерства: проблеми забруднення, деградації довкілля, втрати біорізноманіття.
3. Основні засади діяльності у сфері охорони довкілля у межах Східного партнерства.
4. Програми співпраці ЄС з країнами Східного партнерства у сфері охорони довкілля.
5. Результати співпраці: досягнення та проблеми.

Методичні вказівки до теоретичних завдань

У першому питанні слід розкрити визначення Східного партнерства як ініціативи Європейського Союзу щодо розвитку співпраці з країнами Східної Європи. Описати мету та основні завдання Східного партнерства, а також двосторонній та багатосторонній формати співпраці в рамках ініціативи.

У другому питанні потрібно довести пріоритетність викликів, пов'язаних із деградацією довкілля, та обґрунтувати необхідність підвищення уваги до реалізації природоохоронних цілей у країнах Східного партнерства. Важливо розглянути проблеми та труднощі, з якими зіштовхуються країни Східного партнерства у забезпеченні сталого розвитку та охорони довкілля.

У третьому питанні слід розкрити зміст та особливості реалізації положень про охорону довкілля та сталий розвиток, що містяться у базових документах Східного партнерства. Важливо також звернути увагу на нормативно-правові основи та цілі заходів у цій сфері, які реалізуються у рамках співробітництва між ЄС та країнами Східного партнерства (зокрема, програми ЄС «Зелений курс для країн Східного партнерства», проєктів Європейського банку реконструкції та розвитку тощо).

У четвертому питанні слід розглянути конкретні програми співпраці ЄС з країнами Східного партнерства, спрямовані на охорону навколишнього середовища та сталий розвиток. До таких програм можна віднести Європейський інструмент сусідства (ENI), Ініціативу Чорного моря та інші. Також необхідно звернути увагу на секторальну співпрацю, яка стосується, наприклад, зменшення викидів вуглецю, підвищення енергоефективності, розвитку відновлюваної енергетики, боротьби зі зміною клімату, збереження біорізноманіття та інших актуальних питань.

У п'ятому питанні слід обговорити головні цілі та завдання співпраці ЄС з країнами Східного партнерства в галузі охорони навколишнього середовища, які є основою для оцінювання ефективності такої діяльності. До таких цілей можна віднести, наприклад, покращення стану навколишнього середовища, зменшення впливу на здоров'я людей, зміцнення економіки та інші. Також потрібно розглянути конкретні проєкти та програми

співпраці ЄС з країнами Східного партнерства в галузі охорони навколишнього середовища, які були успішно реалізовані.

- *Проєкт «Управління відходами»* в Азербайджані: ЄС співпрацював з урядом Азербайджану, щоб допомогти впровадити нові стандарти управління відходами та покращити існуючі системи управління відходами. Проєкт був успішним у поліпшенні системи управління відходами та зменшенні кількості відходів, які були захоронені на сміттєзвалищах.

- *Програма «Чиста Енергія для Східного партнерства»*: ЄС фінансував програму, яка спрямовувалася на розвиток чистих джерел енергії та підвищення енергоефективності в країнах Східного партнерства. У результаті програми було встановлено нові сонячні, вітрові та гідроелектростанції, що сприяло зменшенню емісії парникових газів та поліпшенню якості повітря.

- *Проєкт «Захист біорізноманіття»* в Молдові: ЄС допомагав Молдові зберегти біорізноманіття та покращити управління природними ресурсами. Проєкт передбачав створення нових заповідників та національних парків, які стали природними музеями та притулками для зникаючих видів тварин та рослин.

- *Програма «Інституційна співпраця у галузі навколишнього середовища»* з Україною: ЄС співпрацював з урядом України, щоб покращити законодавство та політику у сфері захисту навколишнього середовища.

Методичні рекомендації до застосування інтерактивних методів навчання

1. Вступна дискусія (15-20 хв). Тематичні питання: «Визначення терміну «Східне партнерство»»; «Мета, яку ставили перед собою країни»; «Цілі співпраці в межах Східного партнерства»; «Особливості проєктів у сфері співпраці держав-членів Східного пратнерства»; «Напрями діяльності у рамках співробітництва з країнами Східної Європи».

2. Вправа «Круглий стіл» (15 хв). Студенти у довільній формі демонструють власні висловлювання щодо стану навколишнього середовища загалом на Землі та в країнах Східного партнерства. Слухачі не лише презентують свої думки, але й аналізують та доповнюють колег.

3. Вправа «Kahoot» «Наскільки ти еко-стильний» (10-15 хв). Студенти беруть участь у грі, яка спрямована на тестування знань учасників про екологічний спосіб життя, екологічні проблеми та можливості їх вирішення. У рамках цієї вправи можуть бути запропоновані запитання про відходи, енергозбереження, воду, повітря, вибір екологічних продуктів і матеріалів та інші аспекти екології. Учасники відповідають на запитання з використанням мобільного телефона або комп'ютера, а результати можна відслідкувати в режимі реального часу. Вправа може бути корисною для підвищення екологічної свідомості та активної участі в охороні довкілля.

4. Імітаційна вправа «Програма ЄС з країнами Східного партнерства». Студентська група ділиться на 5-6 команд, кожна з яких готує презентацію про програму, яка успішно реалізована та працює в країнах, що входять до Східного партнерства. Завдання кожної команди виокремити особливості програми, відзначити переваги та знайти недоліки такої співпраці. Команди презентують свої роботи словесно та інтерактивно (до 10 хв). Для цього студенти можуть використовувати усі доступні методи та засоби. Інформацію шукають в інтернеті, книжкових фондах Медіатеки.

5. Проведення опитування студентів про загальне враження від заняття, його переваги та недоліки, пропозиції для вдосконалення (наприкінці заняття, 2-3 хв).

Література

1. Андрусевич Н. Довкілля та кліматична стійкість Східного Партнерства – оцінка перспективи досягнення в Україні. Аналітичний документ. [Електронний ресурс] / Наталія Андрусевич, Руслан Гаврилюк, Олена Кравченко, Наталія Куць, Тамара Малькова, Анна

Голубовська-Онісімова // Форум громадянського суспільства Східного партнерства. – 2020. – Режим доступу: https://necu.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/environmental-and-climate-resistance_web.pdf

2. Гогія Д. Європейська зелена угода – нова стратегія дружнього до довкілля зростання ЄС [Електронний ресурс] / Давид Гогія // Центр перспективних ініціатив та досліджень (Дата публікації: 19.01.2020). – Режим доступу: <http://cpis.org.ua/european-green-deal/>

3. Довкілля та кліматична стійкість Східного партнерства – оцінка перспективи досягнення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://necu.org.ua/prezentuyemo-analitychnyj-dokument-dovkilna-ta-klimatychna-stijkist-shidnogo-partnerstva-oczinka-perspektyvy-dosyagnennya-v-ukrayini/>

4. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rac.org.ua/vydannya/analitychni-dokumenty/evropeyskyu-zelenyy-kurs-mozhlyvosti-ta-zagrozy-dlya-ukrayiny-analitychnyy-dokument-2020>

5. Киотський протокол [Електронний ресурс] // Веб-сторінка Національного екологічного центру України (Дата публікації: 10.03.2021). – Режим доступу: <https://necu.org.ua/kiotskyj-protokol/>

6. Кліматична політика та громадянське суспільство: Майбутнє країн Східного партнерства в контексті Європейського зеленого курсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rac.org.ua/priorytety/evropeyskyu-zelenyy-kurs/klimatychna-polityka-ta-gromadyanske-suspilstvo-maybutne-krayin-skhidnogo-partnerstva-v-konteksti-evropeyskogo-zelenogo-kursu-2020>

7. Койтген Дж. Реалізація Цілей Сталого Розвитку національними парламентами держав-членів Європейського Союзу: уроки для Верховної Ради / Джулія Койтген // Проект ЄС-ПРООН з парламентської реформи. – 48 с.

8. Ладиченко В. Екологічна політика і право ЄС: навч. посіб. в рамках проекту програми Європейського Союзу ЕРАЗМУС+ Жан Моне «Екологічна політика і право ЄС» / В. Ладиченко, І. Гиренко, Л. Головка, В. Вітів. – К., 2019. – 364 с.

9. Назустріч європейській кліматичній дипломатії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukraineverstehen.de/wp-content/uploads/2021/10/15_CarbonDiplomacy-UA-JE.pdf

10. Найгучніші судові справи зі зміни клімату [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «Екодія». – Режим доступу: <https://ecoaction.org.ua/klimatychni-sudovi-spravy.html>

11. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal [Електронний ресурс].- Ресурс доступу: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>

12. Паризька кліматична угода [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «Green Deal» (Дата публікації: 09.12.2021). – Режим доступу: <https://greendeal.org.ua/paryzka-klimatychna-ugoda/>

13. Сааков В. ЄСПЛ розгляне кліматичний позов португальської молоді до 33 країн [Електронний ресурс] / Валерій Сааков, Олександр Дельфінов // Веб-сторінка «Deutsche Welle» (Дата публікації: 01.12.2020). – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/yespl-rozghliane-klimatychnyi-rozov-portuhalskoi-molodi-do-33-krain/a-55781562>

14. Фюр Л. 5 років потому. З днем народження, Паризька угода? [Електронний ресурс] / Лілі Фюр, Лінда Шнайдер, Ліана Шалатек та Ліза Тостадо // Веб-сторінка «Heinrich-Böll-Stiftung» (Дата публікації: 23.12.2020). – Режим доступу: <https://ua.boell.org/uk/2020/12/23/5-rokiv-potomu-z-dnem-narodzhennya-parizka-ugoda>

15. Astuccia E. Can the EU lead the way in the fight against climate change? [Електронний ресурс] / Evelyn Astuccia // Веб-сторінка «Eyes on Europe» (Дата публікації: 03.12.2019). – Режим доступу: <https://www.eyes-on-europe.eu/can-the-eu-lead-the-way-in-the-fight-against-climate-change/>

16. Eastern Partnership Index <https://eap-csf.eu/eastern-partnership-index/#section-fillup-1>

17. Energy Transition Index 2021 https://www3.weforum.org/docs/WEF_Fostering_Effective_Energy_Transition_2021.pdf

18. EU supports the Clean Energy Transition in Eastern Partnership countries <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2021/07/08.html>
19. EU, UNDP cooperation key to achieving the Sustainable Development Goals [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «United Nations Development Programme» (Дата публікації: 19.02.2018). – Режим доступу: <https://www.undp.org/press-releases/eu-undp-cooperation-key-achieving-sustainable-development-goals>
20. European Green Deal [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «Green Deal» (Дата публікації: 09.12.2021). – Режим доступу: <https://greendeal.org.ua/european-green-deal-2/>
21. Greening the Eastern European Partnership <https://brussels.fes.de/e/greening-the-eastern-european-partnership>
22. Kyoto 1st commitment period (2008–12) [Електронний ресурс] // An official website of the European Union. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/clima/eu-action/climate-strategies-targets/progress-made-cutting-emissions/kyoto-1st-commitment-period-2008-12_en
23. Kyoto Protocol [Електронний ресурс] // An official website of the European Union. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/МЕМО_04_43
24. Performance of European Countries against the SDGs [Електронний ресурс] // The Europe Sustainable Development Report 2021. – Режим доступу: <https://eu-dashboards.sdgindex.org/chapters/part-1-performance-of-european-countries-against-the-sdgs>
25. Presidency Conclusions of the Third Eastern Partnership Ministerial Meeting on Environment and Climate Change https://www.2021portugal.eu/media/um0jc1lx/4_eap_presidency_conclusions.pdf

Тема: Європейський зелений курс та Україна

Теоретичні завдання

1. Співробітництво України та ЄС у сфері втілення Європейського зеленого курсу.
2. Реалії та перспективи втілення European Green Deal в Україні.
3. Участь України у реалізації кліматичної політики ЄС.

Методичні вказівки до теоретичних завдань

У процесі вивчення першого питання необхідно звернути увагу на: основні документи, які визначають екологічну політику ЄС у теперішній час; положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що стосуються довкілля; досягнення України з адаптації екологічного законодавства до стандартів ЄС; результати діалогу України та ЄС щодо долучення до Європейського зеленого курсу; порівняльну оцінку векторів розвитку України та ЄС у сферах, що стосуються довкілля, а саме: зміни клімату, енергетики, зеленого сільського господарства, промислової політики, управління відходами, транспорту, збереження біорізноманіття.

Друге питання передбачає опрацювання інформації, що стосується: прямих і непрямих ризиків, пов'язаних із впровадженням Європейського зеленого курсу в Україні; впливу прикордонного вуглецевого податку вирівнювання на Україну; труднощів з впровадженням European Green Deal в Україні, зокрема тих, які стосуються радянського спадку; економічних можливостей від впровадження екологічної політики ЄС в Україні.

Третє питання охоплює такі аспекти: здобутки України, що стосуються протидії змінам клімату, у сферах лісової політики, користування надрами, управління відходами, водної політики, енергетики тощо; зміст Стратегії ЄС з адаптації до зміни клімату та української Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року; особливості впливу зміни клімату на конкретні соціально-економічні сектори в Україні; сценарії досягнення кліматичної та екологічної стійкості України.

Методичні рекомендації до застосування інтерактивних методів навчання

1. Вступна дискусія (15-20 хв). Тематичні питання: «Причини загострення глобальних екологічних проблем на поч. ХХІ ст. та як діяти в таких умовах», «Роль міжнародних організацій у вирішенні проблем довкілля».

2. Вправа «SWOT-аналіз перспектив долучення України до Європейського зеленого курсу» (30 хв). Студенти об'єднуються у команди по 4 особи. Кожна команда згідно з правилами аналізу виділяє сильні сторони, слабкі сторони, можливості і загрози від прийняття і всеохопної імплементації нашою державою «European Green Deal». Кожен учасник команди відповідальний за один із елементів аналізу та презентує його перед аудиторією. Наприкінці команди озвучують загальний висновок щодо результату роботи.

3. Вправа «Колесо майбутнього» (25 хв). Учасники об'єднуються у команди по 4-5 осіб. Кожна команда повинна зобразити на аркуші паперу у форматі коліс майбутнього наслідки першого, другого та третього порядку і взаємозв'язки між ними від обрання Україною одного із рішень та послідовного його втілення. Рішення: а) «Україна цілком приймає кліматичну політику ЄС»; б) «Україна повністю відкидає кліматичну політику ЄС».

4. Вправа «Дебати» (20 хв). Взяти участь у виконанні попередніх двох завдань, студенти вже сформувавши особисте ставлення до того, чи участь у екологічній та кліматичній політиці є вигідною/невигідною для України в сучасних умовах. На основі цього вони об'єднуються у дві команди і проводять між собою дебати. Команди повинні підготувати перелік ключових аргументів на захист своєї позиції та переконувати опонентів у власній правоті. Наприкінці формулюється загальний підсумок щодо значення Європейського зеленого курсу для України.

5. Проведення опитування студентів про загальне враження від заняття, його переваги та недоліки, пропозиції для вдосконалення (наприкінці заняття, 5-10 хв).

Література

1. Білозерова Л. Конференція COP26, «зелені» гази, декарбонізація – огляд останніх подій [Електронний ресурс] / Лариса Білозерова // Веб-сторінка «Українська енергетика» (Дата публікації: 04.11.2021). – Режим доступу: <https://ua-energy.org/uk/posts/konferentsiia-sor26-zeleni-hazy-dekarbonizatsiia-ohliad-ostannikh-podii-04-11-2021>

2. Бобицький Н. Реалії European Green Deal для України: аграрії зрозуміють цінність лісів [Електронний ресурс] / Назар Бобицький // Веб-сторінка «Економічна Правда» (Дата публікації: 15.12.2021). – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/15/669162/>

3. Довкілля та кліматична стійкість Східного партнерства – оцінка перспективи досягнення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://necu.org.ua/prezentuyemo-analitychnyj-dokument-dovkilna-ta-klimatychna-stijkist-shidnogo-partnerstva-oczinka-perspektyvy-dosyagnennya-v-ukrayini/>

4. Європейський зелений курс та потенційні наслідки його впровадження сусідніми державами для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://prismua.org/green_deal_1/

5. Зелений діалог з ЄС передбачатиме залучення ресурсів для зеленої трансформації [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «Економічна Правда» (Дата публікації: 18.12.2021). – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/12/18/680796/>

6. Картування стратегічних цілей України та ЄС у контексті Європейського зеленого курсу: вектори розвитку та флагманські ініціативи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/07/ua_greenDeal_flagship_mapping_2021.pdf

7. Кліматична політика та громадянське суспільство: Майбутнє країн Східного партнерства в контексті Європейського зеленого курсу [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <https://www.rac.org.ua/priorytety/evropeyskyy-zelenyy-kurs/klimatychna-polityka-ta-gromadyanske-suspilstvo-maybutne-krayin-skhidnogo-partnerstva-v-konteksti-evropeyskogo-zelenogo-kursu-2020>

8. Назустріч європейській кліматичній дипломатії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukraineverstehen.de/wp-content/uploads/20211015_CarbonDiplomacy-UA-JE.pdf

9. Нова Стратегія ЄС з адаптації до зміни клімату [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «EcoBusiness Group» (Дата публікації: 18.03.2021). – Режим доступу: <https://ecolog-ua.com/news/nova-strategiya-yes-z-adaptaciyi-do-zminy-klimatu>

10. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal [Електронний ресурс]. – Ресурс доступу: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>

11. Стефанішина О. Україна першою офіційно започатковує діалог з ЄС щодо залучення до Європейського зеленого курсу [Електронний ресурс] // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України (Дата публікації: 10.11.2020). – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-stefanishina-ukrayina-pershoju-oficijno-zapochatkovuye-dialog-z-yes-shchodo-zaluchennya-do-yevropejskogo-zelenogo-kursu>

12. Ухвалено Стратегію екологічної безпеки та адаптацію до зміни клімату // Кабінет Міністрів України. – 20 жовтня, 2021. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/uhvaleno-strategiyu-ekologichnoyi-bezpeki-ta-adaptaciyi-do-zmini-klimatu-do-2030-roku>

13. Шестак С. Впевнений, що 1 млрд дерев буде висаджено за три роки – Абрамовський [Електронний ресурс] / Сергій Шестак // Веб-сторінка «Green Deal» (Дата публікації: 04.11.2021). – Режим доступу: <https://greendeal.org.ua/vpevnenyj-shho-1-mlrd-derev-bude-vysadzhenoz-za-try-roky-abramovskiy/>

14. European Green Deal: експерти наголошують на загрозах для українського бізнесу [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «УБТА» (Дата публікації: 24.12.2020). – Режим доступу: <https://ubta.com.ua/news/european-green-deal-eksperti-nagoloshujut-na-zagrozah-dlja-ukrajinskogo-biznesu>

15. Forging a climate-resilient Europe – the new EU Strategy on Adaptation to Climate Change. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Region, Brussels, 24.2.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ecolog-ua.com/sites/default/files/2020/docs/eu_strategy_2021.pdf?t=1616076047

16. Ukraine’s participation in the European Green Deal [Електронний ресурс] // Office of Deputy Prime Minister for European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2020/European%20Green%20Deal/Informat-siyi%20materialy/ukraines-participation-in-the-european-green-dealcompressed.pdf>

Тема: Проблеми імплементації Україною угоди про асоціацію з ЄС у сфері захисту довкілля

Теоретичні завдання

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: загальні положення та цілі.
2. Заходи з підвищення стандартів захисту довкілля в Україні, визначені Угодою про асоціацію.
3. Проблеми та труднощі у виконанні заходів щодо захисту довкілля, передбачених Угодою про асоціацію.
4. Наслідки невиконання зобов’язань з захисту довкілля за Угодою про асоціацію та рекомендації щодо покращення імплементації Угоди про асоціацію у сфері захисту довкілля.

Методичні вказівки до теоретичних завдань

У першому питанні слід розглянути: цілі та загальні положення, які лягли в основу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; чинники, що перешкоджають якісній співпраці

ЄС та України; спільні програми та проекти, які реалізуються на теренах України за фінансування ЄС.

У другому питанні слід опрацювати питання введення в Україні стандартів ЄС щодо дозвільної документації на викиди забруднюючих речовин в атмосферу, водні джерела та ґрунт. Крім того, необхідно *звернути увагу* на характеристики ефективної системи моніторингу стану довкілля та контролю за викидами забруднюючих речовин, що повинна бути впроваджена, та проблему реформування та реалізації нормативно-правових актів щодо захисту біорізноманіття, зокрема у зонах, де планується проведення економічної діяльності.

У третьому питанні необхідно висвітлити: вдосконалення системи управління відходами та сприяння розвитку сектору переробки відходів; підвищення енергоефективності та заохочення використання відновлювальних джерел енергії; забезпечення відповідного фінансування національних програм та заходів з охорони навколишнього середовища; розроблення та впровадження планів дій щодо зменшення викидів парникових газів та забезпечення досягнення цілей Паризької угоди з питань клімату.

У четвертому питанні необхідно обговорити наслідки невиконання зобов'язань із захисту довкілля за угодою про асоціацію, а саме про запровадження санкцій з боку Європейського Союзу, таких як економічні або торговельні обмеження; про негативний вплив на стан довкілля в Україні, що загрожує здоров'ю людей і природі в цілому; про погіршення іміджу України як надійного партнера в міжнародному співтоваристві.

Методичні рекомендації до застосування інтерактивних методів навчання

1. Вступна дискусія (15-20 хв). Тематичні питання: «Передумови та історичні аспекти співпраці ЄС та України»; «На яких базових принципах будується співпраця між Україною та ЄС?»; «Основні пункти Угоди про співпрацю між Україною та ЄС»; «Ключові напрямки програми спільних дій в рамках виконання Угоди»; «Нормативно-правове забезпечення співпраці України та ЄС».

2. Вправа «Правда чи ні» або «Квіз» (15-20 хв). Студентська спільнота отримує завдання про правдивий або хибний стандарт захисту довкілля в Україні та ЄС і в межах дискусії або погоджується з існуванням останнього, або ні. Під час виконання вправи гравці можуть перевірити свої знання та отримати нову інформацію.

3. Гра-симулятор «Еко-суддя». Студентська група отримує проблему з недотримання виконання пункту Угоди про співпрацю між ЄС та Україною. Обирають «суддю», який говорить, які можуть бути наслідки, в разі недотримання цього пункту. Інші студенти-гравці в ролі представників української влади, бізнесу та громадських організацій пробують домовитися про кращий спосіб реалізації Угоди про Асоціацію у сфері захисту довкілля. Така гра-симулятор може допомогти гравцям усвідомити наслідки невиконання зобов'язань та відшукати рішення для покращення ситуації. Для цього студенти можуть використовувати усі доступні методи та засоби.

4. Вправа «Переваги та недоліки співпраці України та ЄС» (20-30 хв). Під час виконання цієї вправи студенти працюють у двох командах. Ключовим завданням підгруп є ґрунтовний аналіз переваг, або ж недоліків процесу інтеграції України у ЄС, співпраці в рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Кожна із команд повинна підсумувати свою роботу в презентації та представити її у загальній групі, залучивши інших учасників до загальної дискусії.

5. Проведення опитування студентів про загальне враження від заняття, його переваги та недоліки, пропозиції для вдосконалення (наприкінці заняття, 2-3 хв).

Література

1. Андрусевич А. Зовнішньополітичний вимір екологічної та кліматичної політики ЄС та України: огляд та рекомендації для України. Аналітичний документ / А. Андрусевич,

Н. Андрусевич, З. Козак // Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». – 2021. – 41 с.

2. Гуцалюк В. Переосмислення Європейського зеленого курсу в контексті російсько-української війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/246/6933/14439-1?inline=1>

3. Довкілля та кліматична стійкість Східного партнерства – оцінка перспективи досягнення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://necu.org.ua/prezentuyemo-analitychnyj-dokument-dovkilna-ta-klimatychna-stijkist-shidnogo-partnerstva-oczinka-perspektyvy-dosyagnennya-v-ukrayini/>

4. Екологічний ефект від впровадження природоохоронних програм [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «SEC ECOLOGY» (Дата публікації: 06.09.2018). – Режим доступу: <https://eco.kiev.ua/novyny/ekologichnij-efekt-vid-vprovadzhennya-prirodoohoronnih-program/>

5. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rac.org.ua/vydannya/analitychni-dokumenty/evropeyskyu-zelenuu-kurs-mozhlyvosti-ta-zagrozy-dlya-ukrayiny-analitychnyy-dokument-2020>

6. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/euua_report_2021_ukr-2.pdf

7. Кліматична дипломатія в ЄС: висновки та рекомендації для України. Аналітичний документ. – Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика». – 2017. – 39 с.

8. Кліматична політика та громадянське суспільство: Майбутнє країн Східного партнерства в контексті Європейського зеленого курсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rac.org.ua/priorytety/evropeyskyu-zelenuu-kurs/klimatychna-polityka-ta-gromadyanske-suspilstvo-maybutne-krayin-skhidnogo-partnerstva-v-konteksti-evropeyskogo-zelenogo-kursu-2020>

9. Купчак М. Проблеми інтеграції та адаптація законодавства України у сфері охорони довкілля до правових стандартів Європейського Союзу / М. Купчак, А. Саміло. // Соціально-правові студії. – 2018. – Вип. 1. – С. 36-41.

10. Назустріч європейській кліматичній дипломатії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukraineverstehen.de/wp-content/uploads/2021/10/15_CarbonDiplomacy-UA-JE.pdf

11. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>

12. Охорона довкілля в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/ohorona-dovkilliya-v-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes/>

13. Оцінка виконання Планів дій Європейської політики сусідства. Виконання Плану дій Україна-ЄС: довкілля та сталий розвиток / Під ред. Н. Андрусевич. – Львів. – 2009. – 104 с.

14. Пріоритети допомоги ЄС в Україні: взаємовигідний рух назустріч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products?pid=5989

15. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://razumkov.energy/files/docs/Projekt/LEDS_ua_last.pdf

16. Україна разом з ЄС продовжать співпрацю заради захисту довкілля та покращення екології [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «Слуга Народу» (Дата публікації: 16.09.2021). – Режим доступу: <https://sluga-narodu.com/ukraina-razom-z-yes-prodovzhat-spivpratsiu-zarady-zakhystu-dovkillia-ta-pokrashchennia-ekolohii/>

17. World Meteorological Organization. (2020). Global Annual to Decadal Climate Update. URL: https://hadleyserver.metoffice.gov.uk/wmolc/WMO_GADCU_2020.pdf.

18. United Nations. (2015). Paris Agreement. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf

19. The Left in the European Parliament, Conflict and Environment Observatory, & Scientists for Global Responsibility. (2021). Under the Radar. The carbon footprint of Europe's

Military Sectors: A scoping study. URL: https://ceobs.org/wp-content/uploads/2021/02/Under-the-radar_the-carbon-footprint-of-the-EUs-military-sectors.pdf.

20. Municipal Solid Waste in Ukraine: development potential. Scenarios for developing the municipal solid waste management sector [Електронний ресурс] // Веб-сторінка «International Finance Corporation». – Режим доступу: [https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/24f11a48-d7a0-4970-9bd1-](https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/24f11a48-d7a0-4970-9bd1-37ff9244f60e/21.+Municipal+Solid+Waste+in+Ukraine+DEVELOPMENT+POTENTIAL+Scenarios+for+developing+the+municipal+solid+waste+management+sector+.pdf?MOD=AJPERES&CVI=D=INpD-tO)

[37ff9244f60e/21.+Municipal+Solid+Waste+in+Ukraine+DEVELOPMENT+POTENTIAL+Scenarios+for+developing+the+municipal+solid+waste+management+sector+.pdf?MOD=AJPERES&CVI=D=INpD-tO](https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/24f11a48-d7a0-4970-9bd1-37ff9244f60e/21.+Municipal+Solid+Waste+in+Ukraine+DEVELOPMENT+POTENTIAL+Scenarios+for+developing+the+municipal+solid+waste+management+sector+.pdf?MOD=AJPERES&CVI=D=INpD-tO)

21. Intergovernmental Panel on Climate Change. (2014). Climate Change 2014: Synthesis Report. URL:

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf.

22. European Parliament resolution on the climate and environment emergency, 2019/2930. (2019, November 28). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0078_EN.html.

23. Consolidated version of the Treaty establishing the European Community, C 325/1. (2002, 24 December). Official Journal of the European Communities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12002E/TXT&from=EN>.

24. European Parliament resolution on the European Green Deal, 2019/2956. (2020, January 15). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0005_EN.html.

25. European Commission, JOIN(2020) 7. (2020, March 18). Eastern Partnership policy beyond 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0007&from=EN>.

26. European Commission. (2022, March 8). REPowerEU: Joint European action for more affordable, secure and sustainable energy. Official website. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511.

27. European Commission, COM(2022) 108. (2022, March 8). REPowerEU: Joint European Action for more affordable, secure and sustainable energy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A108%3AFIN>.

28. Mackenzie, C. (2022, March 22). Seven European nations have increased defense budgets in one month. Who will be next? Breaking Defense. URL: <https://breakingdefense.com/2022/03/seven-european-nations-have-increased-defense-budgets-in-one-month-who-will-be-next>.

29. Barel, H. (2022, March 24). Will Russia Use Nuclear Weapons in Ukraine? Publication of the Institute for National Security Studies. URL: <https://www.inss.org.il/publication/russia-nuclear>.

30. Wakefield, B., & Lewis P. (2022, March 30). Ukraine: Is a chemical or biological attack likely? Publication of the Chatham House. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/03/ukraine-chemical-or-biological-attack-likely>.

31. European Commission. (2022, April 20). In focus: Reducing the EU's dependence on imported fossil fuels. Official website. URL: https://ec.europa.eu/info/news/focus-reducing-eus-dependence-imported-fossil-fuels-2022-apr-20_en.

32. Abnett, K. (2022, April 20). European Commission analysing higher 45% renewable energy target for 2030. Reuters: Breaking International News & Views. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/european-commission-analysing-higher-45-renewable-energy-target-2030-2022-04-20>.

33. Brennan, M. (2022, May 8). Transcript: Lockheed Martin CEO Jim Taiclet on «Face the Nation». CBS News. URL: <https://www.cbsnews.com/news/jim-taiclet-transcript-face-the-nation-05-08-2022>.

34. Klaunzer, P. (2022, May 9). Support grows for proposed Swiss army budget hike. SWI swissinfo.ch. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/support-grows-for-proposed-swiss-army-budget-hike/47579096>.

35. European Commission, COM/2021/557. (2021, 14 July). Proposal for a Directive (EU) 2018/2001 on the promotion of the use of energy from renewable sources. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0557>.

36. European Commission, COM/2021/550. (2021, 14 July). 'Fit for 55': delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0550>.

37. European Commission, COM (2019) 640. (2019, 11 December). The European Green Deal. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF.

ВИКОНАННЯ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЯ СТУДЕНТСЬКИХ ПРОЄКТІВ

Одним з основних компонентів курсу є студентський проєкт. Проєкту рекомендовано виконувати з використанням методики, запропонованої у виданнях «Демократія: від теорії до практики / Грір Берроуз. Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), 2018», включаючи «Підручник курсу», «Путівник для викладачів» та «Посібник для студентів». Студенти в процесі поетапного керованого дослідження визначають проблемні питання у суспільстві, пов'язані з темами курсу, і знаходять інструменти Європейського Союзу для їх вирішення. Завданням студентів є розробка плану дій для розв'язання конкретної проблеми, що дозволяє їм розвивати знання, навички та схильності до соціальної активності та свідомого громадянства з орієнтацією на європейські цінності та стандарти. Цей проєкт допомагає формувати у студентів низку необхідних знань, вмінь та навичок для розвитку екосвідомості та поширення її у суспільстві.

Під час виконання студентського проєкту студенти критично розглядатимуть проблему, яка стосуватиметься проблематики екологічної чи кліматичної стійкості, сталого розвитку міст на прикладах країн-членів Європейського Союзу або діяльності ЄС у цій галузі. Для успішної реалізації проєкту важливим етапом є збір актуальної, різноманітної та достовірної інформації. Крім того, доцільним є проведення опитувань для отримання додаткової інформації від різних груп суспільства. Детальне дослідження проблеми має на меті визначити її причини та розглянути інші пов'язані з нею питання. На основі цих даних студенти мають розробити план дій, спрямований на вирішення проблеми. Процес розробки проєкту складається з кількох етапів та передбачає використання інструментів та знань, що відповідають європейським стандартам та цінностям. Він сприяє розвитку навичок та вмінь, необхідних для формування свідомої та активної громадянської позиції.

Студентський проєкт складається з декількох компонентів, обов'язкових для виконання. Проєкт передбачає роботу в команді (4-6 студентів), які, на основі спільного інтересу, повинні визначитись із досліджуваною темою проєкту. Виконання проєкту повинно здійснюватися поетапно упродовж семестру та чітко регламентується викладачами курсу.

Робота над проєктом відбувається за такою схемою:

1. Визначення суспільно важливої теми дослідження.
2. Складання плану дослідження.
3. Реалізація плану дослідження.
4. Аналіз досвіду, отриманого під час дослідження.
5. Дослідження проблеми крізь призму тематики курсу.
6. Розробка проєктної пропозиції та плану дій.
7. Реалізація плану дій.
8. Підготовка колективної презентації та відеоролика.
9. Презентація проєкту та відповіді на запитання, участь у дискусії.
10. Індивідуальні рефлексії щодо досвіду, отриманого під час роботи над проєктом.

Рекомендовані напрямки досліджень у межах проєкту

1. Екологічне сільське господарство: розвиток органічного землеробства, зменшення використання хімічних добрив та пестицидів, підтримка малих та середніх сільськогосподарських підприємств.
2. Екологічний транспорт та розвиток систем громадського транспорту на електричній та гібридній базі.
3. Європейська ініціатива з екологічного партнерства (EPI) в галузі екології та сталого розвитку.
4. Європейська програма зеленого вина (EGVP) та захист і підтримка виробників органічного вина в ЄС.
5. Європейська програма зеленого туризму (EGT) та її особливості.
6. Європейська програма передбачення змін клімату (EUCP).
7. Європейська програма мережі Natura 2000 та створення захищених природних територій з метою збереження біорізноманіття.
8. Захист та відновлення екосистем: проєкти з відновлення лісів, озер та річок, захисту біорізноманіття, розвиток систем національних парків та заповідників.
9. Зелений курс ЄС як широкомасштабна стратегія забезпечення стійкого розвитку.
10. Ініціатива EU4Climate/EU4Environment/EUWI+ та особливості її імплементації в Україні.
11. Розвиток зеленої енергетики для зменшення залежності від викопного палива.
12. Розвиток сектору відновлюваної енергетики: підтримка нових проєктів у сфері виробництва та використання відновлюваної енергії, створення умов для залучення інвестицій та сприяння розвитку ринку відновлюваної енергетики.
13. Розвиток систем утилізації та переробки відходів: розробка інноваційних технологій переробки пластику, скла та інших матеріалів, розвиток систем сортування та утилізації відходів.
14. LIFE – програма ЄС з екології та клімату.
15. CLEVER Cities та розвиток екологічно стійких та резилієнтних міст.

Критерії оцінювання студентського проєкту

(Джерело: Демократія: від теорії до практики. Путівник для викладачів / Грір Берроуз. Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), 2018)

ВИМОГИ ДО ПРОЄКТУ роботу студентів необхідно оцінювати відповідно до індикаторів, наведених для кожної категорії	ВІДМІННО (16-20 балів) студенти продемонстрували глибоке розуміння на високому для студентів ЗВО рівні	ДОБРЕ (11-15 балів) студенти продемонстрували глибоке розуміння на середньому/вище середнього рівня для студентів ЗВО рівні	ЗАДОВІЛЬНО (6-10 балів) студенти продемонстрували глибоке розуміння, що відповідає мінімальним очікуванням для студентів ЗВО рівні	НЕЗАДОВІЛЬНО (1-5 балів) студенти не продемонстрували володіння матеріалом на рівні, який вимагається від студентів ЗВО
ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІНДИКАТОРИ: Проблема чітко описана й наведено докази того, що відповідна проблема є серйозною й масштабною. Студенти демонструють розуміння історії проблеми. Студенти демонструють розуміння сучасної практики чи політики, пов'язаної з проблемою. Обговорення проблеми чітко пов'язане з темами курсу. Студенти демонструють розуміння	Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу	Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами.	Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано.

різних поглядів зацікавлених сторін на проблему й обговорюють те, на кого впливає проблема.				
<p>ДОСЛІДЖЕННЯ</p> <p>Наведені потужні докази існування проблеми.</p> <p>Докази взяті із надійних джерел.</p> <p>Досліджено кілька різних поглядів на проблему.</p>	Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу	Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами.	Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано.
<p>ПРОПОЗИЦІЯ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ</p> <p>Пропозиція становить собою чітке та логічне бачення способу вирішення проблеми.</p> <p>Пропозиція чітко пов'язана з дослідженнями студентів.</p> <p>Студенти розглянули багато чинників і врахували різні погляди на проблему під час складання пропозиції.</p> <p>Пропозиція є реалістичною з огляду на дослідження студентів, сутність проблеми й наявні ресурси.</p> <p>Студенти описали фактори, які сприяли успішному досягненню цілей пропозиції.</p> <p>Студенти описали наявні обмеження стосовно досягнення цілей пропозиції</p> <p>Студенти висловили ідеї щодо дій, які мають бути втілені в життя для того, щоб повністю реалізувати пропозицію.</p>	Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу	Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами.	Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано.
<p>ПЛАН ДІЙ</p> <p>Студенти навели приклади просвітницьких заходів, які вони реалізували для підвищення обізнаності про проблему.</p> <p>Студенти пояснили заходи з адвокації, які вони реалізували, щоб забезпечити вирішення проблеми.</p> <p>Заходи були спрямовані на коректно визначену цільову аудиторію.</p> <p>Адвокаційні дії обґрунтовано були пов'язані з органами влади або особами, які можуть впливати на зміни в потрібному напрямі.</p> <p>Дії були переконливі, а дані або факти використовувались ефективно.</p>	Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу	Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами.	Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано.
<p>ПРЕЗЕНТАЦІЯ</p> <p>Інформацію було чітко представлено.</p> <p>Студенти продемонстрували якісну і переконливу аргументацію щодо своєї пропозиції.</p> <p>Доповідачі були підготовлені та поводитися впевнено.</p> <p>Були продемонстровані ефективні навички проведення презентації</p> <p>Усі члени групи взяли участь у презентації.</p>	Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу	Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами.	Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано.

ТИПОВІ ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Грантова програма, спрямована на підтримку навчання і досліджень у сфері студій Європейського Союзу, названа на честь:

- A. Вінстона Черчилля
- B. Жана Моне
- C. Робера Шумана
- D. Шарля де Голля

Яка подія поклала початок процесу західноєвропейської інтеграції та сьогодні відзначається як День Європи?

- A. Оприлюднення Декларації Шумана
- B. Укладання Договору про злиття
- C. Підписання Римських договорів
- D. Ухвалення Лісабонської угоди

Яка з поданих нижче держав не є кандидатом на вступ до ЄС (станом на 2022 р.):

- A. Туреччина
- B. Україна
- C. Молдова
- D. Грузія

Правовий акт Європейського Союзу, що визначає результат, який мають досягти держави-члени ЄС, але при цьому, кожна з цих держав вирішує сама, яким чином досягнути такого результату, це:

- A. Директива
- B. Регламент
- C. Рішення
- D. Висновки

Найвища інституція ЄС, що визначає загальні політичні орієнтири і пріоритети розвитку ЄС та не має законодавчих функцій, це:

- A. Європейська рада
- B. Суд ЄС
- C. Європейський парламент
- D. Європейська комісія

Концепція «Європи різних швидкостей» була офіційно визнана:

- A. На початку 2000 року
- B. На початку 90-их років
- C. В кінці 90-их років
- D. Кілька років тому

Одним з основних принципів, що регулюють єдиний ринок послуг є:

- A. Свобода надавати або отримувати послуги в іншій країні ЄС
- B. Свобода лише надавати послуги в іншій країні ЄС
- C. Свобода лише отримувати послуги в іншій країні ЄС
- D. Свобода надавати та отримувати послуги у власній країні

Одна з найважливіших і найвитратніших сфер діяльності ЄС (понад 40 % бюджету) є:

- A. Вільний рух капіталу

- В. Сільське господарство та рибальство
- С. Вільний рух товарів
- Д. Транспорт

Критерії вступу до ЄС називаються:

- А. Копенгагенські критерії
- В. Брюссельські критерії
- С. Лісабонські критерії
- Д. Гаазькі критерії

Держави ЄС можуть запроваджувати нові податки на своїй території?

- А. Ні
- В. Так, якщо це не порушує правил доброчесності та рівності у веденні бізнесу щодо підприємств інших країн-членів
- С. Так, в будь-якому випадку
- Д. Тільки за згоди урядів інших держав-членів

Для Європейського регіону не є характерним високий рівень концентрації:

- А. Сільського господарства
- В. Транспорту
- С. Населення й урбанізації
- Д. Пралісів

Здійснення цілеспрямованого впливу на актора міжнародних відносин з метою досягнення скорочення викидів парникових газів охоплюється поняттям:

- А. Кліматична дипломатія
- В. Водна дипломатія
- С. Енергетична дипломатія
- Д. Превентивна дипломатія

Головним фінансовим інструментом підтримки природоохоронних проєктів ЄС є:

- А. Програма «Життя»
- В. Фонд фінансування природного капіталу
- С. Європейський інвестиційний банк
- Д. Програма «Горизонт Європа»

У стратегії ЄС до 2050 р. передбачено формування економіки з рівнем викидів парникових газів:

- А. Нульовим
- В. Не більше 40% від рівня 1990 р.
- С. Не більше 61% від рівня 1990 р.
- Д. Значно нижчим за теперішній

У межах кліматичної політики ЄС ETS це:

- А. Екологічна тестова система
- В. Система торгівлі викидами
- С. Європейський торгівельний союз
- Д. Цілі сталого розвитку

Серед Альянсів, які створюються у межах Європейського зеленого курсу і куди прагне долучитися Україна, не існує Альянсу:

- А. Батарейкового
- В. Промислового

- C. Водневого
- D. Кисневого

Серед країн світу за рівнем скорочення викидів парникових газів Україна:

- A. Є одним із лідерів
- B. Є одним з аутсайдерів
- C. Знаходиться приблизно посередині рейтингу
- D. Відсутня в рейтингу через брак даних

Згідно з документами ЄС плановане мито на імпортовані до ЄС товари, розмір якого залежить від вуглецевого сліду, охоплює система:

- A. EGD
- B. CBAM
- C. LIFE
- D. Green tax

У результаті впровадження Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року не очікується:

- A. Зменшення рівня промислового забруднення
- B. Забезпечення раціонального використання природних ресурсів
- C. Створення правових та економічних підстав запровадження ієрархії поводження з відходами
- D. Досягнення кліматичної нейтральності

До переліку головних ризиків для України від імплементації Європейського зеленого курсу не входить:

- A. Економічний збиток від введення вуглецевого тарифу
- B. Запровадження жорсткіших фітосанітарних норм
- C. Перекладення фінансового тягаря адаптації на бізнес
- D. Закриття українських атомних електростанцій

Як називається принцип, коли будь-який суб'єкт господарювання несе фінансову відповідальність за забруднення навколишнього природного середовища, невиконання встановлених екологічних вимог?

- A. «Відходи підлягають утилізації»
- B. «Забруднювач платить»
- C. «Європейський зелений курс»
- D. «Утилізація за гроші»

Київський протокол, учасником якого є ЄС, регулює питання:

- A. Захисту озонового шару
- B. Охорони біорізноманіття
- C. Зміни клімату
- D. Утилізації відходів

Використання яких корисних копалини пропонують мінімізувати для виробництва електричної енергії?

- A. Нафти
- B. Газу
- C. Кам'яного вугілля
- D. Усього з вищепереліченого

Найбільшу частку серед усіх відходів в Україні складають:

- A. Побутові відходи
- B. Промислові відходи
- C. Біологічні відходи
- D. Гербіциди та пестициди

У якому році Європейська Комісія ухвалила Європейський зелений курс?

- A. 2014
- B. 2001
- C. 2019
- D. 2011

Яка з платформ Форуму громадянського суспільства відповідає за співпрацю у сфері довкілля і зміни клімату?

- A. Міжособистісні контакти
- B. Економічна інтеграція ЄС
- C. Зближення з політиками ЄС
- D. Енергетична безпека

Найбільш кліматично вразливою країною в Європі вважають...

- A. Україну
- B. Грузію
- C. Молдову
- D. Вірменію

Який проєкт покликаний сприяти реформуванню водної політики в шести країнах Східного партнерства?

- A. EUWI+
- B. EU4Climate
- C. EU4Environment
- D. PPRD East 3

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бут Ю. С. Досвід країн Європейського Союзу щодо застосування фіскальних інструментів в екологічній політиці. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2011. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_10_10
2. Довкілля та кліматична стійкість Східного партнерства – оцінка перспективи досягнення в Україні. 2020. URL: https://necu.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/environmental-and-climate-resistance_web.pdf
3. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України. 2020. 74 с. URL: <https://dixigroup.org/storage/files/2020-05-26/european-green-dealwebfinal.pdf>
4. Загорський В. С. Екологічна політика ЄС і проблеми формування системи екологічного управління в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 3. С. 210-221.
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 № 2697 - VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
6. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік: Результати та плани. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>
7. Івасечко О. Особливості формування екологічної політики Європейського Союзу. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2013. Вип. 25. С. 113-118.
8. Івасечко О. Співпраця України та Європейського Союзу в галузі охорони довкілля. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. №24. С. 73-78.
9. Івасечко О., Турчин Я. Кліматична дипломатія як складова «м'якої сили» сучасних держав: міжнародний досвід та українські перспективи. Гуманітарні візії. 2018. Том 4. № 2. С. 20-25.
10. Кліматична дипломатія в ЄС: висновки та рекомендації для України. Аналітичний документ. 2017. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/climate-diplomacy.pdf>
11. Мельник Л. Г., Дегтярьова І. Б. Європейський досвід використання економіко-правових інструментів забезпечення сталого розвитку. Механізм регулювання економіки. 2012. № 1. С. 13-24.
12. Носа А. М. Особливості формування, розвитку та здійснення спільної екологічної політики Європейського Союзу як інструменту забезпечення екологічної безпеки світового співтовариства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13(2). С. 56-60.
13. Олефіренко О. В. Головні тенденції формування екологічного простору ЄС. Демократичне врядування: Електронне наукове фахове видання. 2010. Вип. 6. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik6/fail/Olefirenko.pdf
14. Охорона довкілля в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС. Брюссель, 18 травня 2017 року. 90 с. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Dovkillia-Fin-6.pdf>
15. Паризька угода. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61
16. Ткаченко О. М. Правові аспекти відновлення природних ресурсів: досвід країн ЄС та національне екологічне законодавство України. Право і суспільство. 2016. №6. С. 86-92

17. Труш О. О., Андриєнко М. В., Ломовських Г. А. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів. Державне будівництво. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_31
18. Шабардіна Ю. В. Екологічна політика європейського союзу в контексті посилення інтеграційних процесів в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 3. С. 576-579.
19. Шпарик Н. Я. Адаптація екологічного законодавства України до стандартів Європейського. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. №33. С. 212-217.
20. Adelle C., Biedenkopf K., Torney D. European Union External Environmental Policy: Rules, Regulation and Governance Beyond Borders (The European Union in International Affairs). Palgrave Macmillan, 2018. 368 p.
21. Andresen S., Skjærseth J. B., Jevnaker T., Wettestad J. The Paris Agreement: Consequences for the EU and Carbon Markets? Politics and Governance. 2016. Vol. 4. No 3. P. 188-196. doi: 10.17645/pag.v4i3.652
22. Buzko I., O. Vartanova O., I. Trunina I., Khovrak I. Theoretical aspects of regional sustainable development in the EU and Ukraine. SHS Web of Conferences. 2019. No 61. doi: 10.1051/shsconf/20196101001
23. Claeys G., Tagliapietra S., Zachmann G. How to make the European Green Deal work. Policy Contribution. 2019. Is.14. URL: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2019/11/PC-14_2019-041119.pdf
24. Climate change in the context of Paris Agreement commitments: challenges and cooperation opportunities for EU and Ukraine. Report of the UA CSP. Brussels, 2018. URL: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/6th_csp_ua_climate_change_eng.docx
25. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. A more efficient and democratic decision making in EU energy and climate policy. Brussels, 9.4.2019. COM(2019) 177 final. URL: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2019/EN/COM-2019-177-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>
26. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. Brussels, 11.12.2019. COM(2019) 640 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf
27. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Sustainable Europe Investment Plan. European Green Deal Investment Plan. Brussels, 14.1.2020. COM(2020) 21 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0021>
28. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Forging a climate-resilient Europe – the new EU Strategy on Adaptation to Climate Change. Brussels, 24.2.2021. COM(2021) 82 final. URL: https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/adaptation/what/docs/eu_strategy_2021.pdf
29. Communication from the Commission. A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030. Brussels, 22.1.2014. COM(2014) 15. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52019DC0177>
30. Elkerbout M, Egenhofer C, Ferrer JN, Catuti M, Kustova I, Rizos V. The European green deal after corona-implications for EU climate policy. 2020. No. 26869. URL:

<https://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2020/04/The-European-Green-Deal-after-Corona-Implications-for-EU-climate-policy.pdf>

31. European Green Deal: Opportunities and Threats to Ukraine. 2020. 74 p. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2020/09/web_european-green-deal_2020_en.pdf

32. Fitch-Roy O., Fairbrass J. Negotiating the EU's 2030 Climate and Energy Framework. Palgrave Pivot, 2018. 184 p.

33. Golovko L., Kutsevych M., Serediuk V., Bogdan O. Implementation of EU Environmental Policy in Ukraine: Directions and Perspectives. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. 9(4). P. 191-198.

34. Golovko L., Yara O., Kutsevych M., Hubanova T. Environmental Policy Integration in Ukraine and the EU. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. 8(3). P. 221-227.

35. Grubb M., Vrolijk C., Brack D. *Routledge Revivals: Kyoto Protocol: A Guide and Assessment*. Routledge, 2017. 386 p.

36. Grzebyk M., Stec M. Sustainable Development in EU Countries: Concept and Rating of Levels of Development. *Sustainable Development*. 2015. Vol. 23. Is. 2. P. 110-123.

37. Gulac O., Dubchak L., Iarmolenko I., Yanchuk J. Cooperation of Ukraine and the European Union in the ecological sector: directions and prospects. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. 8(1). P. 22-30.

38. Ioan S. Green Diplomacy – The Chance to Mitigate the Effects of the Economic Crisis in the Context of Sustainable Development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2013. Vol. 81, No28. P. 224-228.

39. Kim R. E., Ali S. H. Green Diplomacy: An Opportunity for Peace-building? *Environmental Policy and Law*. 2016. 46(1). P. 86-96. URL: https://www.researchgate.net/publication/301544665_Green_Diplomacy_An_Opportunity_for_Pea ce-building

40. Ladychenko V., Chomakhashvili O., Uliutina O., Kanaryk J. Dissemination of Environmental Information in the E-Governance system: World Trends and Experience for Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. 9(4). P.51-58.

41. Ladychenko V., Golovko L. Implementation of European Environmental Policy in Ukraine: Problems and Prospects. *European Journal of Sustainable Development*. 2017. 6(3). P. 333-339.

42. Ladychenko V., Golovko L. The Right of Access to Environmental Information in Ukraine and the EU. *European Journal of Sustainable Development*. 2018. 7(3). P. 455-459.

43. Liobikienė G., Butkus M. The European Union possibilities to achieve targets of Europe 2020 and Paris agreement climate policy. *Renewable Energy*. 2017. Vol. 106. P. 298-309.

44. Massai L. *The Kyoto Protocol in the EU: European Community and Member States under International and European Law*. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2011. 438 p.

45. Mc. Cormick J. *Environmental Policy in the European Union*. Basingstoke, UK: Palgrave, 2001. 347 p.

46. Nițoiu C. *The EU Foreign Policy Analysis: Democratic Legitimacy, Media, and Climate Change*. Palgrave Macmillan, 2015. 265 p.

47. Oberthür S., Pallemarts M. *The New Climate Policies of the European Union: Internal Legislation and Climate Diplomacy*. Brussels: Vubpress, 2010. 340 p.

48. Paganetto L. *Sustainable Growth in the EU: Challenges and Solutions*. Springer, 2017. 306 p.

49. Petri F. Revisiting EU Climate and Energy Diplomacy: A Starting Point for Green Deal Diplomacy? *Egmont Institute*. 2020. No65. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep29005>

50. Sokolova T., Sushchenko O., Schwarze R. Roadmap for a Green Financial Policy in Ukraine under the EU Association Agreement. UFZ Discussion Paper. Helmholtz-Zentrum für Umweltforschung (UFZ), Leipzig. 2019. No. 6/2019. URL: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:gbv:3:2-112993>
51. Special Eurobarometer 490. Report. Climate Change. September 2019. URL: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2212>
52. Strielkowski W., Lisin E., Gryshova I. Climate Policy of the European Union: What to Expect from the Paris Agreement? Romanian Journal of European Affairs. 2016. Vol. 16. No. 4. P. 68-77.
53. Sushchenko O., Schwarze R. Economics and finance of disaster risk reduction and climate change adaptation: main gaps identified in the PLACARD project and arising alignment opportunities for the EU Green Deal. PLACARD project. Lisbon, 2020. URL: <https://www.placard-network.eu/wp-content/PDFs/PLACARD-Economics-and-finance-of-CCA-DRR.pdf>
54. Sustainable Development Goals: Ukraine. 2017 National Baseline Report. 168 p. URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportEN_Web.pdf
55. Szopik-Depczyńska K., Cheba K., Bąk I., Stajniak M., Simboli A., Ioppolo G. The study of relationship in a hierarchical structure of EU sustainable development indicators. Ecological Indicators. 2018. Vol. 90. P. 120-131.
56. Ukraine – EU Cooperation in the spheres of environment protection and climate change. 2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/2633-relations/galuzeve-spivrobotnictvo/ohorona-dovkillya>
57. Ukraine 2015 low emission development strategy. 2017. 76 p. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Ukraine_LEDS_en.pdf
58. Yara O., Uliutina O., Golovko L., Andrushchenko L. The EU Water Framework Directive: Challenges and Prospects for Implementation in Ukraine. European Journal of Sustainable Development. 2018. 7(2). P. 175-182.